

דור שבו

בס"ד

פרשת וירא, תשע"ז, מספר 1195

האם הייתה קרבה משפחתית בין אברהם, שרה ולוט?

יוחנן קאפח

שְׂרָה שָׁמַע בְּקֶלְהָ (בר' כא:יב). דבר אחר: יסכה - שהכל סוכין ביופיה.

לדעת רבי יצחק, יסכה הוא שמה הנוסף של שרה, ונקראה כך על שם שצפתה ברוח הקודש או שהכול רואים ביופיה. רש"י אף הוסיף מדעות² טעם נוסף לשמה "יסכה": "ועוד: יסכה - לשון 'נסיכות', כמו 'שרה' - לשון 'שרות'" (יא:כט). לפי טעם זה, שרה נקראה בשם "יסכה" משום שהוא כינוי בעל משמעות זהה לשם "שרה".

לפי הדעה הזאת יש להבין את דברי אברהם "וְגַם אִמְנָה אֲחֵתִי בֵּת אָבִי הוּא אֵף לֹא בֵּת אִמִּי", לא כאחות ממש אלא כבת אחי, שהרי בני בנים כבנים.³ לפי ביאור זה היו לתרח שתי נשים לפחות, אחת אמו של אברהם והאחרת אמו של הרן. אלא שלפי הנחה זו יש להוציא את דברי אברהם מפשוטם, ששרה הייתה אחותו ממש! וכמו שלמד רבי אליעזר בתלמוד (סנהדרין נח ע"ב). בסוגיה שם נחלקו, האם בן נח מותר באחותו מאמו? לדעת רבי עקיבא מותר ולדעת רבי אליעזר אסור. רבי אליעזר הביא ראיה לדבריו מפשוטם של דברי אברהם אלו, שמהם עולה שבן נח מותר באחותו מאביו דווקא, ואסור באחותו מאמו.⁴

פעמיים מגיעים אברהם ושרה לארצו של מלך זר, וחוששים לגורלם. כאשר הם מגיעים למצרים אברהם מבקש משרה "אֲמַרְי נָא אֲחֵתִי אֶתְּ לַמֶּעַן יִטַּב לִי בְעַבְדֶּיךָ וְחֵיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ" (בר' יב:ג). שרה עושה כבקשתו, ובסופו של דבר פרעה בא בטענה אל אברהם: "לָמָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אֲשַׁתְּךָ הוּא? לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֵתִי הוּא וְאָקַח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה" (שם:יח-יט). המעשה חוזר שוב כאשר אברהם ושרה מגיעים אל אבימלך מלך גרר: "וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֶל שְׂרָה אֲשֶׁתוֹ אֲחֵתִי הוּא". אולם כאשר אבימלך שואל את אברהם: "מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה?" משיב לו אברהם תשובה מפתיעה: "וְגַם אִמְנָה אֲחֵתִי בֵּת אָבִי הוּא אֵף לֹא בֵּת אִמִּי וְתָהִי לִי לְאִשָּׁה" (בר' כ:ב, י, יב). האמנם הייתה שרה אחותו של אברהם?

התשובה הרווחת בציבור לשאלה זו היא, שכמובן ישנה קרבה משפחתית ביניהם: אברהם היה אחי אביה של שרה, הרן.¹ מה שפחות ידוע הוא שלפי הנחה זו לוט הוא אחיה של שרה (יסכה), כמו גם אחיה של מלכה. המקור לשיטה זו הוא רש"י (בר' יא:כט; כ:יב) שכתב כן בעקבות מדרשי חז"ל (כגון מגילה יד ע"א):

אמר רבי יצחק: יסכה זו שרה, ולמה נקרא שמה יסכה? שסכתה ברוח הקדש, שנאמר: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֱלֹהִים"

² כך נראה לי, משום שלעת עתה לא מצאתי לדרשה זו מקור בדברי רבותינו. יש לציין שלפירוש זה "יסכה" לשון נסיכות, כאחותה "מלכה" לשון מלכות.

³ משום שבני בנים כבנים (ראו יבמות סב ע"ב ועוד). וכך מצינו פסוקים רבים במקרא: "לִקְחַת אֶת־בֵּית־אָחִי אֲדֹנָי לְבָנֹו" (בר' כד:מח); "וְלֹא נִטְשָׁתִנִּי לְנֶשֶׁק לְבָנִי וְלְבָנֹתַי" (שם לא:כח); "אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אֲבִרְהָם" (שם:מב); "הַבָּנוֹת בָּנֹתֵי וְהַבָּנִים בָּנֵי" (שם:מג); "אֱלֹהֵי אָבִי אֲבִרְהָם" (שם לב:י); "וַתְּבַאֲנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן" (שם' ב:יח. למפרש שיתרו הוא אביהן) ועוד רבים. כך הוא גם ביחס לבנות, בני בנות הרי הם כבנים, כגון: "כָּל־אֵלֶּה בָּנֵי מְכִיר אֲבִי־גִלְעָד" (דבה"א ב:כג) וראו בפירוש רד"ק שם.

⁴ אמנם, על מנת לתרץ את דברי רבי עקיבא, הגמרא דחתה את דבריו בקובעה שאברהם לא

* הרב ד"ר יוחנן קאפח מרצה לתנ"ך ודיקן הסטודנטים במכללת אורות ישראל-רחובות. המאמר לקוח מתוך מחקר מקיף על "משפחת אברהם לאור פרשני המקרא", שנכתב ע"י כותב המאמר וד"ר יחיאל צייטקין, בהנחייתו של פרופ' יוסף פליישמן, במסגרת הקתדרה ע"ש הרב אשר וייזר לחקר פרשנות המקרא בימי הביניים.

¹ שהרי "תָּרַח הוֹלִיד אֶת אֲבִרְם אֶת נְחוּר וְאֶת הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט... וַיִּקַּח אֲבִרְם וְנְחוּר לְהֵם נָשִׁים שֵׁם אִשְׁתׁ אֲבִרְם שָׂרִי וְשֵׁם אִשְׁתׁ נְחוּר מְלֶכָה בֵּת הָרָן אָבִי מְלֶכָה וְאָבִי יִסְכָּה" (בר' יא:כז, כט).

בדרך אחרת הלך רד"ק ולדעתו דברי אברהם על שרה "אחותי" הם דברי אמת, ויסכה (היא שרה) ומלכה הן אחיותיו של לוט וכמובא במדרשים רבים. ליישוב קושייתו העלה הצעה אחרת בדרך השערה: "אולי היתה שרי בתו של תרח; ואע"פ שלא זכר לתרח בנות, אולי היו לו" (יא:כט).¹⁰

לסיכום: בשאלת הקרבה המשפחתית שבין אברהם ושרה ישנן ארבע דעות! לדעת רבי עקיבא, וכמובא במדרשים רבים ובפירושו רש"י, אברהם הוא אחי אביה של שרה; לדעת רבי אליעזר (וכך נקטו רלב"ג ואבן כספי¹¹) אברהם ושרה אחים ממש מהאב ולא מהאם; לדעת רד"ק שרה היא בתה של האחות האלמונית של אברהם; ולדעת ראב"ע ואברבנאל אין שום קשר משפחתי ביניהם.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף:
dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר עורכת לשון: רחל הכהן שיף

זאת אברהם על דרך האמת אלא על מנת לפייס את אבימלך. נראה שזו כוונתו במה שהזכיר (להלן בפרק כ) בסיום דבריו את דברי ראב"ע. שתחילה כתב להסביר עפ"י דברי חז"ל, שהתנצלותו של אברהם לאבימלך "וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי", הייתה על דרך האמת, מאחר שהייתה בת אחיו, וסיים: "כל שכן שהיתה כוונת אברהם לפייס את אבימלך בדברים כמו שכתב הראב"ע".

¹⁰ בהסבר זה מיישב רד"ק את שאלתו מדוע לא נאמר על שרי ומלכה "בנות הרן", מאחר ששרי אינה בת הרן אחיו של אברהם, אלא בת אחותו של אברהם. ומאחר שלא נזכר קודם לכן שם אמה, כמו גם העובדה שלתרח יש בת, נזכרה יסכה כ"כלתו" בלבד.

¹¹ רלב"ג ביאור הפרשה כ, י-יג; רבי יוסף כספי, מצרף לכסף, בר' כט, א' ראק, פרשנות המקרא של רבי יוסף אבן כספי - דרכי הפרשנות ומהדורה מדעית מבארת של מצרף לכסף לבראשית, עבודה לתואר דוקטור, רמת גן תשס"ו); טירת כסף, עמ' 96 (ר' יוסף כספי, טירת כסף הוא ספר הסוד, בתוך כתבי ר"י כספי כרך א, מהדורת י' לאסט, פרסבורג תרס"ה, ד"צ ירושלים תש"ל).

שתי אפשרויות אלו, ששרה היא בת הרן או אחותו ממש, מעלות קשיים בכתוב, כפי שהקשו ראב"ע ורד"ק: שאם כן מדוע נאמר "ויקח תרח... ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו", ולא אמר 'ואת שרי בת בנו' או 'ואת שרי בתו' (ראב"ע הפירוש הקצר יא:כט)? ומדוע נאמר "ויקח אברהם ונחור להם נשים שם אשת אברהם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן" ולא נאמר 'בנות הרן' (רד"ק יא:כט)?⁵

מכוח שאלות אלו דחה ראב"ע את שתי האפשרויות הנזכרות בתלמוד⁶ וכתב שדברי אברהם לאבימלך "אחותי היא" לא היו דברי אמת, ולא נאמרו אלא דרך התנצלות בלבד.⁷ נראה שלדעתו אין כלל קשר משפחתי בין אברהם ושרה. בעקבותיו שלל גם אברבנאל⁸ כל קשר משפחתי בין אברהם ושרה, ואף הרחיק לומר שמלכה ויסכה אינן אחיותיו של לוט בן הרן. לדבריו, לוט הוא בנו של הרן בן תרח, אך מלכה ויסכה הן בנות הרן אחר, ומשום כך מפרט הכתוב בשני פסוקים את תולדותיו של הרן: "והרן הוליד את לוט" (יא:כז), "מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה" (שם:כט), וזאת על מנת לציין שמדובר בהרן אחר.⁹

היה אחיה של שרה אלא דודה, אבל משמע שאכן זהו פשוטו של מקרא. וראו עוד בדברי רבי יוסף קארו, בספרו כסף משנה (הלכות מלכים ט, ה).

⁵ דומה כי קושייתו של רד"ק חזקה מקושייתו של ראב"ע. על ראב"ע יש להשיב שהכתוב לא אמר ששרה היא בת תרח כי ייחסה לאברהם למעלתו, אך ייחס שרה ומלכה להרן אמור להיות שווה.

⁶ באשר לפירושם של חז"ל, כתב ראב"ע בפירושו הקצר: "ואם קבלה נקבל", ובפירושו הארוך כתב באופן נחרץ יותר: "דרך דרש הוא או סברא, לא קבלה, ואין זה דבר מצוה". כלומר, אין זו מסורת מחייבת, להבדיל מענייני המצוות ("רק במצות וחוקים אסמוך על קדמונינו" - הקדמתו לפירוש הארוך).

⁷ יש לציין שראב"ע הוא בין הפרשנים הבודדים שסוברים שנביא ה' רשאי לומר דבר שקר לצורך כלשהו בחייו, רק שלא יהיה בעניין מענייני השליחות. ראו על כך א' מונדשיין, "הכי קרא שמו יעקב, ויעקבני' (בר' כז:לו): למתודולוגיה של רש"י וראב"ע ביחסם למעשה העקבה של יעקב", תלפיות יב (תשס"א-תשס"ב), עמ' 50-61.

⁸ פירוש התורה לרבינו יצחק אברבנאל, כרך א: בראשית, מהדורת י' שביב, ירושלים תשס"ז, פרק יא, עמ' 325.

⁹ לצד פירוש זה ציין אברבנאל (שם, עמ' 326) גם את פירושם של חז"ל. אברבנאל אינו מסביר כיצד הוא מבאר את אמירת אברהם על שרה "אחותי", ונראה שסבור כראב"ע - שלא אמר